સ્વ. પ્રો. ટી. પી. ત્રીવેદીના સ્મારક અર્થે

ધી સીંધ કૉલેજીએટ ગુજરાતી સર્કલ

તરફથી ભજવાએલ નાટ્ય પ્રયોગ:

વિનાશ પંથે.

ડાયરેક્ટર:

રા. જગજીવન દા. ગણાત્રા.

લેખક

રા. જામન.

મ્યુઝીકલ ડાયરેક્ટર:

રા. અમૃતલાલ એન. દવે

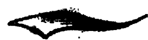
તથા

રા. ગણપતરાવ એસ. ચૌહાણ.

કીંમત ત્રણ આના.

૧૯૩૦.

પ્રાસ્તાવિક.

સ્વ. પ્રોફેસર ત્રિવેદીના સરળ સ્વભાવે વિદ્યાર્થીઓનાં મન એટલાં તો જીતી લીધાં હતાં કે વિદ્યાર્થીઓ તેમની યાદગીરી માટે કરે તેટલું ઓછું છે. ગયે વરસે તેમનાં સ્મારક નિમિત્તે એક નાટક અમે ભજવ્યું હતું, તેની ઉપજ "મેમોરીયલ પ્રાઇઝ" માટે પૂરતી નથી એટલે તે ફંડ વધારવાના હેતુથીજ આ નાટક આજે ભજવાય છે.

આ નાટક શ્રીયુત્ જામને, ખાનગી કલબને ભજવવું અનુરૂપ થઇ પડે તેવી રીતે લખ્યું છે. તેની શૈલી તથા વસ્તુરચના બીજા નાટકો કરતાં અનુકૂલ રીતે ભિન્ન પડે છે તેનું કારણ પણ તેજ છે. મૂળ આ નાટક જેને માટે લખાએલ તે મુંબઈના શ્રી ભદ્રી સેવા સમાજે અમને તેને ભજવવાની અનુમતિ આપી તેથી અમે તેના અત્યંત ઋણી છીએ. કવિના ઋણી છીએ એમ કહેવું તે તેના ઋણનો લુખ્ખો બદલો વાળવા જેવુંજ છે પણ એવા વિરલ સ્વાર્થત્યાગી પુરૂષોના ઋણ કોના ઉપર નથી હોતાં?

નાટકના સફલ પ્રયોગ માટે અમને પહેલેથીજ અત્યંત મહેનત લઇને મદદ કરનાર રા. રા. જગજીવનદાસ ગણાત્રા, અમૃતલાલ દવે, શ્રી. ચાગલા, માસ્તર ગણપતરાવ વગેરેના અમે જરૂર ઉપકૃત છીએ. જ્યારે અકસ્માત અમારી ચાલુ ગોઠવણ અટકી પડી ત્યારે માસ્તર ગણપતરાવે તરજો વગેરે બેસારવામાં અમને જે નિઃસ્વાર્થી મદદ કરી છે તેની નોંધ ન લઇએ તો કૃતઘ્ની ગણાઇએ. ડાયરેકટર જગજીવનદાસનું તો આ સર્કલ શાશ્વત ઋણી છે, કેમ જાણે અમારો તેમના ઉપર હક્ક હોય તેમ દર વખતે અમે તેમની મદદ લઇએ છીએ. આ વખતે પોતે ઘાયલ હોવા છતાં લંગડાતા લંગડાતા પણ અમારી સંભાળ લે છે.

અમારા વિદ્યાર્થી વ્યવસ્થાપકોનાં ઋણનો નિર્દેશ કરવાની જરૂર હોયજ નહિં. દરેક પાત્ર અને દરેક કાર્યકર્તાનું સર્કલ જરૂર ઋણી છે; કારણ તેમના ઉત્સાહ વગર, આ નાટ્ય પ્રયોગ સંભવિત ન બનત.

અમારા સર્કલના પ્રેસીડન્ટ રા. રા. ડી. આર. માંકડ, વાઇસ પ્રેસીડન્ટ એસ. કે. પાઠક. શ્રી આર. જે. ઠાકર તથા મંત્રીઓ રા. ચિત્રે, મંકોડી, અને ઠક્કરે જે મહેનત તથા ઉત્સાહ બતાવ્યાં છે તેની નોંધ સહર્ષ લઇએ છીએ. રા. ચિત્રે તથા વારીઆએ પોતાની અનેક મુશ્કેલીઓ છતાં જે કામ કર્યું છે તેજ બતાવે છે કે તેમના વગર આ પ્રયોગને શી ખોટ જાત!

ડી. જે. સીંધ કૉલેજ.
કરાચી.
તા. ૨૦-૯-૩૦

એસ. બી. જુન્નરકર,
પ્રેસીડન્ટ, સ્ટેજ કમીટી,
ગુજરાતી સર્કલ.

ડાયરેકટરના બે બોલ.

ધી સીંધ કોલેજીએટ ગુજરાતી સર્કલ તરફથી ભજવાયેલ "શંકિત હૃદય" તથા "પરિવર્તન" નામક સામાજીક નાટય પ્રયોગોની અત્રેની ગુણગ્રાહી પ્રજાએ જે સત્કાર કરેલો તેથીજ આકર્ષાઇને આ વર્ષે પણ પ્રજાપ્રીય સદ્દગત પ્રોફેસર ટી. પી. ત્રીવેદીના સ્મારક અર્થે અગાઉના બે ખેલોની પેઠે આ નાટય પણ ડાયરેકટ કરવાનું જે સુભાગ્ય મને પ્રાપ્ત થયું છે, તેને માટે હું પોતાને કૃતાર્થ માનું છું, ઉદાર લાગણી દર્શાવી આ પ્રયોગ ભજવવાની રજા આપનાર પ્રયોગના રચનાર અનેક બોધપ્રદ નાટકોના લેખક મહા ગુજરાતના જાણીતા વિદ્વાન નાટયકાર રા. જામન તથા મુંબઇ મધ્યેની સુપ્રસિદ્ધ સેવા ભાવી સંસ્થા શ્રી ભટ્ટી સેવા સમાજના કાર્યકર્તાઓ ઉપર પરમ કૃપાળુ પરમાત્માના અનેક આર્શીવાદો ઉતરે એવી મારી તે કલ્યાણકારી કીરતાર પાસે નમ્ર યાચના છે.

મને નડેલા અકસ્માતને અંગે ડાયરેકટર તરીકેની મારી ફરજમાં ઘણી ખામીઓ હશે તો આપ રસીલી પ્રજા ઉદાર નજરે જોશો. મારા કાર્યમાં દરેક રીતે મદદ કરનાર કોલેજના વિદ્યાર્થીઓ તથા કાર્યકર્તાઓનો પ્રેમ ખરેખર અવર્ણનિયજ છે. મને કીંમતી સલાહ આપનાર મારા સન્નમિત્ર રા. અમૃતલાલ એન. દવે તથા રા. ગણપતરાવ એસ. ચૌહાણનો હું ઋણી છું.

અસ્તુ,

કરાંચી.
તા. ૨૦–૯–૧૯૩૦
શનીવાર.

લી૰ ભવદીય,

જગજીવન દામોદર ગણાત્રા.

વિનાશ પંથે.

પુરૂષ પાત્રો.

રંગીલદાસ......એક તુમાખી ઉમરાવ	મી. રંગીલદાસ વારીયા B. Sc.
રમણલાલ (બળદેવ)...વિમુનો પતિ	,, રામભાઈ ઠાકર.
રમેશ (કાળીઓ)...નાગનાથનો પુત્ર	,, હિંમતલાલ રાવલ.
નાગનાથ (નગીનદાસ)...રમેશનો પિતા	,, નાનુભાઈ ભટ્ટ.
બકુલ (પુષ્પા)...નાગનાથનો નાનો પુત્ર	,, લક્ષ્મીશંકર આચાર્ય.
માણેકલાલ...રંગીલદાસનો મુનીમ	,, તુળજારામ ઠાકર.
અમથાલાલ...એક શ્રીમંત ગ્રહસ્થ	,, મણીશંકર ઠાકર.
છબીલ...તેનો સ્વચ્છંદી પુત્ર	,, ગીરધરલાલ રાવલ.
રાઠોડ......રંગીલદાસનો શોફર	,, ગટુલાલ વ્યાસ.
કચુ........અમથાલાલનો નોકર	,, દીવાન B. A.
માવલો } બે ધાડપાડુઓ	,, પ્રાગજી બુદ્ધભટ્ટી.
શીવલો }	,, પદ્મનાભ લોઢા.
ડોક્ટર	,, માંકડ.
ઇન્સ્પેકટર	,, શર્મા.
વકીલ	,, ગાંધી.

— સ્ત્રી પાત્રો. —

હંસા......રંગીલદાસની સ્વચ્છંદી સ્ત્રી	મી. પ્રભાકર ચિત્રે B. Sc.
વિમુ......રમણુની સ્વચ્છંદી સ્ત્રી	,, શુકલ.
ઇંદુ......રંગીલદાસની સુશીલ પુત્રી	,, સુમન દેસાઇ.
ડમડી......હંસાની નોકર	,, કેશુભાઇ પટેલ.

Vinash-Panthe

SYNOPSIS.

Seth Rangildas has two daughters: Vimoo and Indoo. Vimoo who is married to Raman is married to Raman is frivolous, while Indoo is of mild and social temper. Chabil, the son of Amthalal–a wealthy merchant requests Rangildas for the hand of Indoo. Rangildas, being hard up, is prepared to marry Indoo even with Amthalal, a man of 65.

Ramesh, a Son of Nagnath, once a partner of Rangildas and still his creditor, is knocked down by car near Rangilda's bungalow. Indoo nurses him inspite of her father's opposition and consequently falls in love with him. Knowing of Indoo's love for Ramesh, Ragildas tries to get her married to Amthalal, but at the last moment, Raman intervenes and stops the marriage by taking away Indoo to his place.

Rangildas, in order to fetch Indoo back, con trives a plot to get Raman and Ramesh out of way and takes her away. Ramesh, out of pangs of Separation, becomes almost love-mad.

Hansa the autocratic wifg of Rangildas and the mother of Indoo and Vimoo, is in criminal intimacy with Rathod, the Chauffer. Vimoo is the issue of these two. The Chauffer, inspite of being a vagabond himself, does not like Vimoo to go astray and for that, he forces Hansa to confess the fact of Vimoo being his daughter. Rathod finding the monetary position of the family going down, contrives to remove all the jewellery of Hansa, with the help of his accomplices. The latter fight over their individual shares and run away at the sight of Raman, leaving all the loot on the spot. Ramesh is persuaded by Raman to utilize the jewellery to save his family from the opposition of Rangildas and gain back Indoo.

Nagnath, the father of Ramesh disguises him self as a Nagar Seth and comes forward to help Rangildas in his fanancial crisis. Rangildas, in return, agrees to marry Indoo to his son Ramesh now in disguise as Ramesh studying at a College. The marriage is settled and on the day of ceremony, the real fact comes out as to the identity of Naghnath and Ramesh. Rangildas resents the plot and refuses to abide by the contract, but Nagnath silences him by disclosing the fact of Hansa having fled with the chauffer and Vimoo having disappeared. At this juncture, appears on the scene and demands his dues from Rangil, who being provocated, tries to shoot at Amthalal, but a Brahmin falls victim to the firing.

Rangildas, to save himself from the police, runs away and in jungle finds Hansa with the chauffer. The police trace Rangildas. Hansa, to save herself and to place the chauffer and Rangildas into the hands of the police, cries for help. Rangildas runs away, but the chauffer kills Hansa and he himself is killed by the police. Rangildas is then hotly pursued by the police.

Vimoo, who has gone astray, is not accepted by her husband and out of remorse, she prepares a bowl of poison. Rangildas feeling exhausted from the pursuit, drinks the poison prepared by Vimoo taking it to be water, and dies on the spot. Vimoo, realizing the fruit or her folly, drinks the remnant of the poison and kills herself, after begging pardon of her husband for her deeds. Thus, the family excepting Indoo, which was running to the PATH OF DESTRUCTION, comes to an end and Indoo is reunited with Ramesh.

THE END.

વિનાશ પંથે.

— નાટકનો ટુંક સાર. —

અંક પહેલો.

મંગલાચરણ.

પ્રવેશ પહેલો.

સ્થળઃ—શેઠ રંગીલદાસનું શણગારેલું દિવાનખાનું.

રંગીલદાસની બે પુત્રીઓ ઈંદુ અને વિમુનો વિનોદ. છબીલનો પ્રવેશ, ઇંદુની ટીખળ. મોટરનો ભોગ થઇ પડેલા રમેશને નોકરોએ ઈંદુની આજ્ઞાથી ઉઠાવી લાવવો. રંગીલદાસે આવી ગુસ્સે થવું. ઇંદુને ઠપકો. પિતા પુત્રી વચ્ચે તકરાર, અંતે ઇંદુના આગ્રહથી રમેશને બંગલામાં રાખી સારવાર કરવા કબુલ થવું.

પ્રવેશ બીજો.

સ્થળઃ— અમથાલાલનું મકાન.

ઢબુ ને દમડીનો વિનોદ. છબીલે આવી ઇંદુના હાથના ઉમેદવાર અમથાલાલને બનાવવો. માણેકલાલનો પ્રવેશ, અમથાલાલનો ગોટાળો.

પ્રવેશ ત્રીજો.

સ્થળઃ—શેઠ રંગીલદાસના બંગલાનો એક રૂમ.

વિમુનો રમણને કપડાનું બીલ ચુકવી આપવાનો આગ્રહ, રમણનો સખત ઠપકો. વિમુએ રમણનું અપમાન કરવું. રંગીલદાસ અને હંસાએ આવી રમણને ધુતકારવો. ગુસ્સે થયેલો રમણ વિમુને મારવા ધસે છે. ઇંદુનો રમણને નમ્ર ઠપકો. વિમુ અને ઈંદુ વચ્ચે રમેશને માટે તકરાર. અંતમાં અપમાનીત થયેલા રમણ અને રમેશે ઘર છોડી જવું.

પ્રવેશ ચોથો.

સ્થળ:—શેઠ રંગીલદાસના બગીચાને લગતો એક ભાગ.

દમડીને જોઇ રંગીલદાસનું મોહીત થઇને ગળામાં સોનાનો હાર પહેરાવવો. વિનાશ પંથે જતી વિમુએ જોવું. છબીલે દબુ સાથે આવી રંગીલદાસને બનાવવો. અમથાલાલે આવી રંગીલદાસને નીકળતાં નાણા ચુકવી આપવા દમ મારવો. રંગીલદાસે ઈંદુ આપવાનું વચન આપી શાંત કરવો. છબીલનો બળાપો.

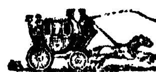
પ્રવેશ પાંચમો.

સ્થળ:—શેઠ રંગીલદાસના બંગલાનો પાછલો ભાગ અને બગીચો.

રમેશની શોધમાં નીકળેલા નાગનાથ અને બકુલનો રંગીલના બંગલાના કંપાઉન્ડમાં પ્રવેશ. ભુખ અને થાકથી ખુણામાં પડી ઉંઘી જવું. ઇંદુની છેલ્લી વિદાયગીરી લેવા રમેશનું રમણ સાથે દાખલ થવું. નાગનાથને ભીક્ષુક માની એમને ઓઢાડવા વસ્ત્રો લેવા રમેશનું ઇંદુ પાસે જવું. છબીલ અને વિમુનો પ્રવેશ. રમેશ સાથે ઇંદુને આવતી જોઇ બન્નેનું છુપાવું. ઇંદુએ આવી નાગનાથને વસ્ત્રો ઓઢાડવાં. રંગીલદાસનું દાખલ થવું, મધરાતે ઇંદુ સાથે રમેશને જોઇ રંગીલદાસનું છેડાવું. બન્ને વચ્ચે આડા વ્યવહારની શંકા, વિમુએ બળતી આગમાં ઘી હોમવું. દરમ્યાન નાગનાથનું પ્રકટ થવું. રંગીલ અને નાગનાથ વચ્ચે ટપાટપી. ઇંદુની હાંસી. રમેશનેજ પરણવાની ઇંદુની દ્રઢ પ્રતિજ્ઞા. વિમુના આગ્રહથી અમથાલાલ સાથે ઈંદુના લગ્ન કરવા રંગીલદાસ તૈયાર થાય છે. રમણે આવી ઇંદુને બચાવી લઇ જવી.

— ટેબ્લો. —

પ્રથમ અંક સમાપ્ત.

અંક બીજો.

પ્રવેશ પહેલો.

સ્થળઃ— નાગનાથનું ગરીબ રહેઠાણ.

બકુલ અને ઈંદુનો મધુરો વિનોદ. કંગાળ થઇ પડેલા રમેશ તથા એના કુટુંબનું રમણ પોષણ કરતો હોવાથી રમેશનો શોક. રમણનું સાંત્વન. રંગીલે યુક્તિ કરી ઇંદુને ઉડાવી લઈ જવી.

પ્રવેશ બીજો.

સ્થળઃ—શેઠ રંગીલદાસના મહાબળેશ્વરના બંગલાનો એક ભાગ.

ચેંજ માટે મહાબળેશ્વર આવેલી હંસા પાસે રાઠોડે પગારની માગણી કરવી. માણેકલાલે આવી રંગીલદાસની હાલત બીલકુલ નાદાર હોવાનું જાહેર કરવું. હંસા અને વિમુનો ગભરાટ. છબીલે આવી ઈંદુના હરણ સંબંધી ડફાંસો હાંકવી, રંગીલનું ઈંદુને લઈ આવવું. હઠીલી ઇંદુને ચાબુકનો માર. રાઠોડનો પગાર ચુકવી આપવા હંસાએ રંગીલને કહેવું. રંગીલ અને હંસા વચ્ચે તકરાર. રાઠોડે હંસાની પર્સમાંથી મુંબઇના બંગલામાંની ત્રીજોરીની ચાવીઓ ચોરી જવી.

પ્રવેશ ત્રીજો.

સ્થળ— રસ્તો.

હંસાના દાગીના ચોરી આવેલા રાઠોડના દોસ્ત માવલાનું છુપાવું, એની પાછળ બે મવાલીઓનું પડવું, ઇંદુના વિયોગે રમેશ બ્હાવરો બની ન્હાસી ગયો હોવાથી રમણ અને નાગનાથે શોધતા આવવું, રમણે દિલાસો દઇ નાગનાથને ઘેર મોકલવો.

પ્રવેશ ચોથો.

સ્થળ:— જંગલ

બ્હાવરો રમેશ અહીં તહીં ભટકે છે. ત્યાં રમણનો પ્રવેશ. રમેશનું ન્હાસવું, પાછળ રમણનું જવું, હાગીના સાથે માવલાનો પ્રવેશ. મવાલીઓને હાથે માવલો ઠાર. રમણ અને રમેશને આવતાં જોઇ હાગીના ત્યાંજ મુકી માવલાનું ન્હાસવું. રમણે રંગીલદાસના હાગીના ઓળખાવાં રંગીલનીજ તલવારથી રંગીલનું માથું કાપવાનો નિશ્ચય.

પ્રવેશ પાંચમો.

સ્થલ:— અમથાલાલનું મકાન.

અમથાલાલનો પ્રવેશ. ઢબુને મધરાતે મળવા આવેલી દમડીનું છબીલ અને વિમુને આવતા જોઇ અમથાલાલની ખુરશી પછવાડે છુપાવું. વિમુ અને છબીલની પ્રેમચેષ્ટા, વિમુની નજર દમડી ઉપર પડવી. બંનેએ બુઢાને બનાવવાનો નિશ્ચય કરી બહાર નીકળી જવું. ઢબુએ આવી બારણું ઠોકવું. આબરુ બચાવવા ગભરાયેલો નિર્દોષ અમથાલાલ કરંડીઆમાં છુપાય છે. દમડીએ બારણું ઉઘાડી ઢબુને દાખલ કરવો. તરતજ છબીલ અને વિમુનો પ્રવેશ. બીજા કરંડીઆમાં દમડીનું છુપાવું, અમથાલાલને બોલાવવા માણેકલાલનું આવવું. પાકેલા હાકુસ અને કાચી પાયરીનો ગોટાળો.

પ્રવેશ છઠો.

સ્થળ:— ધર્મશાળા.

રંગીલપર વેર વાળવાના નિશ્ચયવાળા નાગનાથ અને રમણે જંગલમાંથી મળેલા હંસાના દાગીનાનો ઉપયોગ કરી છુપે નામે રહેવું. માણેકલાલની યુકતીથી પૈસાનો ભુખ્યો રંગીલ નગીનદાસ (નાગનાથ) ને ઉત્તમ શીકાર સમજી એના પુત્રને ઇંદુ આપવા કબુલ થાય છે. રંગીલે સર્વને પોતાના બંગલે રહેવા તેડી લઇ જવા.

પ્રવેશ સાતમો.

સ્થળ:— શેઠના બંગલાનો એક હોલ.

રાઠોડ પર રંગીલનું વહેમાવું, હંસાના દાગીના નગીનદાસ પાસે મોર્ટગેજ મુકવા રંગીલનો નિશ્ચય, ઇંદુનો પ્રવેશ. છુપે વેશે આવેલા રમેશે ઇંદુને બચાવવી, રમેશ તથા ઇંદુનું જવું. હંસા તથા રંગીલે દાગીના માટે લડતાં આવવું. હંસાએ પોતાના દાગીના સેફ ડીપોઝીટમાં મુકવા જવું. રંગીલની નીરાશા છુપાવેશમાં રહેલા રમણે ઇંદુ માટે બનાવેલા દાગીનાની પેટી લઈ દાખલ થવું. રંગીલની ઘોર નીરાશામાં આશાનું કીરણ. રંગીલનું જવું. રમણે વિમુને દાગીના બતાવવા, વિલાસી વિમુનું દાગીના જોઇ મોહાંધ થવું. બળદેવ (રમણ) અને વિમુની શૃંગાર ચેષ્ટા.

પ્રવેશ આઠમો.

સ્થળ:—શેઠના બંગલાનો વિશાળ હોલ.

છુપા વેશમાં રહેલ બકુલ (પુષ્પા)એ છબીલને બનાવવો; બંનેનું છુપાવું, દાગીના ચોરાઇ જવાથી હંસાએ ગભરાટમાં આવવું. રાઠોડે બુમાબુમ ન કરવા દમ મારી ખુનની ધમકી આપવી. વિમુએ આવી હંસાને બચાવવા રાઠોડને વિનવવું. હંસાએ રાઠોડનો તિરસ્કાર કરવો. રાઠોડ વિમુનો બાપ છે એમ જાહેર થવું. વિમુનો કલ્પાંત રાઠોડનો વિમુને સન્માર્ગે ચાલવા ઉપદેશ; બાદ રાઠોડે હંસાને લગ્ન દરમ્યાન લઇ જવી. ઘોર નીરાશા. બળદેવ (રમણ) નો પ્રવેશ, પોતાને કોઇ એકાંત સ્થાનમાં લઇ જઈ રાખવાનો વિમુનો બળદેવને આગ્રહ, બળદેવ વિમુને ઉઠાવી જાય છે.

પ્રવેશ નવમો.

સ્થળઃ— **શેઠનો વિશાળ હોલ.**

ઇંદુ સાથે રમેશની મીઠી ચેષ્ટા, નીરાશ થઇ ઈંદુએ જવું, ઈંદુના લગ્નની સંપુર્ણ તૈયારી થઈ ચુકેલી હોવાથી નાગનાથે રંગીલને લગ્ન જલ્દી કરવાનો આગ્રહ કરવો. રમેશનો પ્રવેશ, રમણ અને નાગનાથ નો દાવ. રંગીલની શીકસ્ત, ઇંદુ અને રમેશનો હસ્તમેળાપ, બાદ લગ્ન અટકાવવા તથા લ્હેણું વસુલ કરવા અમથાલાલનો પ્રવેશ. રંગીલે ગુસ્સે થઇ અમથાલાલ સામે બંદુક ફોડવી. ભુલમાં બ્રાહ્મણનું ખુન. રંગીલનું ન્હાસવું.

— ટેબ્લો. —

અંક બીજો સમાપ્ત.

અંક ત્રીજો.

પ્રવેશ પહેલો.

સ્થળઃ— **જંગલમાં એક કંગાલ ઝુંપડી**

દારૂ પી મસ્ત થએલ રાઠોડ હંસાને જંગલમાં પોતાની સાથે જોર જુલમથી ઉપાડી લાવ્યો છે. રાઠોડ ઉંઘી જાય છે. હંસા રોટલો ખાતી નાગનાથની નજરે પડે છે, બાદ ખુન કરી ભાગી છુટેલ રંગીલદાસ ગભરાટમાં ત્યાં આવી હંસા પાસે રોટલા માટે માગણી કરે છે. હંસાનો ઈન્કાર, રાઠોડનું જાગી ઉઠવું. બંને વચ્ચે તકરાર, રાઠોડની પીસ્તોલથી હંસા મરણ પામે છે. પોલીસને હાથે રોઠોડનો અંત. નાગનાથનું વિસ્મય થવું.

પ્રવેશ બીજો.

સ્થળઃ— **વિમુનો એકાંતવાસ.**

બળદેવને આવતો જોઇ વિમુ છબીલને સંતાઈ જવા કહે છે, પાપના દુઃખથી મુંઝાતી વિમુનો શોક, વૈરની ધુનમાં બળદેવના (રમણના) દીલાસાના રૂપમાં થતા કટાક્ષોથી વિમુનો ગભરાટ, બળદેવે પોતાના ખરા સ્વરૂપમાં જાહેર થઈ વિમુને મારી નાખવા ધસવું. રમેશનો પ્રવેશ તથા ઠપકો, વિમુનો પશ્ચાતાપ; ખરો ભેદ ખુલ્લો થતાં રમણનું દીલ પીગળે છે. રમણ તથા રમેશ છબીલને ઘરમાંથી કાઢી મુકે છે.

પ્રવેશ ત્રીજો.

સ્થળઃ— **અમથાલાલનું મકાન.**

મરવા પડેલ અમથાલાલ તથા છબીલનું સુધરી જવું, વૈદે આવી અમથાલાલને દવા આપવી; દરમ્યાન છબીલે વીલને માટે વકીલને બોલાવી લાવવો, સન્નીપાતની ધુનમાં અમથાલાલે ચાર વારસો ઠરાવવા; બધા વચ્ચે તકરાર, દરમ્યાન અનાડી વૈદની પડીકીના પ્રતાપે અમથાલાલનું ઉગરી જવું; બાદ સર્વને કાઢી મુકવા.

પ્રવેશ ચોથો.

સ્થળઃ— રંગીલદાસના બંગલા સાથેનો બગીચો.

ઈંદુ તથા રમેશનો હાસ્ય વિનોદ જોઇ વિમુનું હ્રદય મંથન ! બાદ રમણની સુચનાથી જંગલમાંથી મળેલા ઝવેરાત બદલ ખાત્રી કરવા રમેશ ઈંદુ પાસે જાય છે, વિમુ તથા રમણ એકલા પડતાં અબોલ હોવાથી બંનેની મુંઝવણ, રમણ આખરે વિમુને બોલાવ્યા વગર ચાલી જાય છે. વિમુને આઘાત થવાથી રડતી જોઈ રમેશ દિલાસો આપે છે. રમણનું ચરણોદક લાવી આપવા વિમુની માગણી; બનેને એકલા જોઈ ઈંદુનું વહેમાવું. સત્ય સમજાતાં ઈંદુનો પસ્તાવો, નાગનાથ આવી હંસાના મરણના ખબર આપે છે. વિમુ સિવાય સર્વ રમણને ખબર આપવા જાય છે. જીવનથી કંટાળી ગયેલ વિમુ છુપાવી રાખેલ ઝેરનો પ્યાલો તૈયાર કરે છે. એટલામાં ભિખારી હાલતમાં ભટકતો રંગીલદાસ આવી ચડતાં છુપાઇ જાય છે. ભુખથી તરફડતો રંગીલદાસ નાગનાથની નજરે પડતાં તેને માટે ખાવાનું લેવા નાગનાથ બંગલામાં જાય છે, અતિ તૃષાથી પીડાતો રંગીલદાસ વિમુએ પોતાના માટે તૈયાર કરેલ ઝેરનો પ્યાલો પીએ છે. વિમુએ દોડી આવી તેને અંટકાવવો; ઝેરની અસરથી રંગીલદાસ મરણ પામે છે. બ્હાવરી બનેલી વિમુ પ્યાલામાં બાકી રહેલું ઝેર પી જાય છે. રમેશ રમણનું ચરણોદક લઇ પ્રવેશ કરે છે. ક્ષમા યાચતી વિમુનો રમણ અંતે સ્વિકાર કરે છે; બાદ વિમુના જીવનનો અંત અને **વિનાશ પંથે** ચડી અંતે કમોતે મરણને શરણ થયેલા પિતા અને પુત્રી માટે સર્વનો શોક !

શાન્તિ ! શાન્તિ ! ! શાન્તિ ! ! !

શારદા સ્તવન.

વંદુ દુઃખહારી મંગલકારી
વાહન મયૂર વીણા ધારી
જ્ઞાન તણો કરો હવે પ્રકાશ
જન હૃદય તીમિર નીવારો
સફલ કરો મમ અભિલાષ
શારદે તવ વિભુતી ભારી—વંદુ૦
ભારતમાહીં શાન્તિ સ્થાપ
કલેશ દ્વેષ તાપ કાપ
આનંદ મંગલ સઘળે વ્યાપ
એજ યાચના માત મ્હારી—વંદુ૦

(રા. બંસીધર કુંડલાકર)

શ્રી ગણેશાય નમઃ

વિનાશ પંથે.

[૨]

સરલા—અખિલ વિશ્વનાં અણું અણું, નૃત્ય કરે અવિરામ
પંચ મહાભૂત નાચતાં, આ કાંઠ બન્યો તમામ

જડ હૈયાંના નો'ય એ લ્હાવ,
દિવ્ય નૃત્યનાં અમોલાં છે ભાવ.
શીલ સૌંદર્ય સજની સોહાવ,
પ્રભુ પંથનો સનાતન એ લ્હાવ—જડ

શંકર નાચે, શક્તી નાચે, પુરૂષને પ્રકૃતિ નાચે,
મોહન નાચે, માયા નાચે, રંક ને રાયા નાચે
યોગી ભોગીનો એ સ્વભાવ.................દિવ્ય૦
નટવર નંદલાલ નાચે, ગોપી ગૌ ગ્વાલ નાચે,
જુગ જુગ જડ જીવ નાચે, શાને મ્હેની તું ન રાચે
નાચે ન કોણ એ બતાવ....................દિવ્ય૦

[૩]

છબીલ—તારી ફીકીએ કાળજું કેરાય,
ફાટી જાય, ન સહેવાય, જીવ જાય,
ઈંદુ—એ ઘાયલ, ગોઝારાં કરશો ન આંગણાં.
છબીલ—છાનું છાનું અમ ચીતડું ચોરાય,
કંઈક થાય, ન સમજાય, હાય હાય,
ઈંદુ— એ સાજન, ઉઘાડાં રાખો ન બારણાં
પ્રીતિને પંથે, તો કફના છે અંતે
હાય હૈયાની હોળી કેમ સ્હેશો.
છબીલ—પૂરણપોળી ભલે પચતી ન પેટે,
તજસે ગમાર કોણ કહેશો—હો ઘાયલ૦
ઇંદુ— હડ હડ થાશો વાટે ને ઘાટે
ત્યાં મહોબતના લ્હાવ કેમ લેશો,
છબીલ—દર્દી જીગરનો જુનો હું જોગી,
મરવાને સ્થાન મને દેશો.—હો ઘાયલ૦

[૪]

ઢબુ—ઓ મારી ડમરી તું તો મડમરી
દમડી—ઢબુ તું મારો હાયબો
ઢબુ—સારી ને પોલકું પહેરીને આવજે
ચોપાટીપર કરી વાયદે—
ઢબુ—ટાઇ કોલર હેટ બુટ પગમાં રોગાનના
દમડી—હોનીડાને હાટે લઇશ એરીંગ હું કાનના
જઇશું હુરતમાં તાડી પીવાને
મીઠી આનંદે લ્હેર ત્યાં ઉડાવશું—
ઢબુ—હાએબ મડમની કાની રૂવાબથી
હંગાથે ફોટો પડાવશું—

[૫]

રમણ—પ્રણયને પંથે જશો ન કોઇ
શાણા, ન ત્યાં સુખ શાંતિ
અંતરની છે પીડ બુરી,
વિદારે હાય કોણ જગમાં—
કોમળ ભોળી ગુલાબ,
લલચાય દીલ ચ્હાય
સુમન સ્હેલ ન ચુંટવો એ,
કાતીલ શુળ ઝેરી ભોંકાય—

[૬]

વિમુ—અલબેલા ! અમને ઓથ તમારી
બીલડાં દેશો ચુકાવી—
હાંસી કરો હસી કાં હો પ્રિયતમ,
હોંસ ભરી હું આવી,
રમણ—કહેશો જરી દીલદાર મને
ઘર લાવ્યા શું શું વસાવી—અલબેલા૦
વિમુ—પફ પાઉડર, સાબુ, શુઝ પીનને
સેંટ લવંડર લાવી,
રંગબેરંગી સાડી કરાવી
ગ્લવઝ કમરબંધ રૂમાલ સુંદર
સોંઘા લાવી ઉડાવી—અલબેલા૦
રમણ—નથી બિલડાં પણ ક્રૂર બિલાડાં,
છાના છુપતા આવી,
ઠાવકા થઇ આખર ફોસલાવી.
નાશ કરે ઘરવરનો, ચંચળ ઉંદરડી સપડાવી—અલબેલા૦

[૭]

વિમુ—અમૃત ઘુંટડા જીવનમાં ન પીધા લીધા
અવનવા નેહનાં કંઇ લ્હાવરે
હો એનો એળે ગયો અવતાર
મીઠડો મોહન મીઠી ગોઠડી કરે
ઝરે નયનેથી મીઠા મીઠા ભાવ રે
હો ત્યાંતો સ્વર્ગ બને સંસાર
દીલડું તોફાને ચઢયું મનડું મસ્તાન બન્યું
ચીતડું ચંચળ બન્યું હાય કેમ જાય સહયું
છબીલ—નયન કટારી મારી, લાગી આરપાર એ કારી
કાતિલ કેવી બેધારી, તન મન જીવન હરનારી—

પ્રથમ અંક સમાપ્ત.

અંક બીજો

[૮]

ઈંદુ—વાહ! વાહ! દીયરજી ખુબ કરી (૩)
વાતો વ્યહવારની ખરી, (૨) જ્ઞાનથી ભરી
શરમ પરહરી—વાહ૦
બકુલ—ખોટી શરમે દેશનું ગાડું, ચીલે અવળે ચાલ્યું
બાળ લગ્નને વૃદ્ધ વિવાહ સમ
પિશાચોએ ઘર ઘાલ્યું
કરી ભાષણો શું ઉકાળ્યું,
આચારમાં મીંડું વાળ્યું—વાહ૦
ઈંદુ—કાચી વય. તોયે પાકટ, બુદ્ધિનાં આ શા ચાળાં
પાત્ર પ્રમાણે મળતાં જ્ઞાન વિદ્યાનાં
ફાલ રસાળાં,
બકુલ—સંસાર વિશાળ છે શાળા
શીખે ત્યાં બુઢા બાળા—વાહ૦

[૯]

ઈંદુ--રમણી રીઝાય નવ એમ, રસીકવર શીખો રીઝાવતાં,
રમેશ—પ્રમદા સમજાય નવ પ્રેમ, બતાવશો પ્રમદા નયનો નચાવતાં,
ઈંદુ—લંપટ નર નારીનાં નયનો હો નાચતાં,
સાચા શુદ્ધ પ્રેમીનાં હૈયા નિત રાચતાં
શીખાય ના-એ-બતાવતા,

રમેશ— બતાવશો નયનો નચાવતાં—રમણી.
નર હો ચતુર તોયે નારી ન રીઝે,
અંતરના એ ભેદ કેમ જાણીએ.

ઇંદુ—ભેદી છો પુરા

રમેશ—અધુરા પાઠ આવડે,

ઇંદુ—શીખ્યાં હો જાદુ ચલાવતાં,

રમેશ—બતાવશો નયનો નચાવતાં—રમણી.

[૧૦]

રમેશ—વીજળી ચમકે આજે શાને,
શોધી દે હો ચપળા
છુપાઈ કયાં પ્રિયા એ વ્હાલી...વીજળી૦
ભીરૂ બાળા ભુલી પ્રિયાને
રિસાઈ શાને, સંતાઇ શાને, ચાલી
લ્હોશે કોણ આંખડી, ભીની તારી નિહાળી...

[૧૧]

છબીલ—ડોન્ટ કેર કરીને, બસ લ્હેર કરીને
દુનીઆના હો ખેલ બધા ખેલીએ

વિમુ— લોક લાજ તજીને, નફટાઇ સજીને
માન મર્યાદાને હો કેમ મેલીએ

વિમુ— પ્રેમનો છે એ પ્રકાર, કાંઈ સમજી ન સાર

છબીલ—પ્રાન પ્રીતિના સોંઘા નથી દીલજાન

વિમુ— કેમ પ્રેમનો એ કાયડો ઉકેલીએ—

છબીલ—જીવનનો સાર ઇશ્કના લ્હાવા, થઇ બાવા

વિમુ— લોક થુંકે ત્યારે, કરવું શું મારે

છબીલ—સુધારાના બ્હાને મોટર ધકેલીએ—

[૧૨]

અમથાલાલ— હું ફસાયો દમડીની આ જાળમાંરે,
કાળી ટીલી ચોટી આ કપાળમાંરે.

દમડી—હેઠ એવું બોલમાં,

અમથાલાલ—ઓ વંતરી દઉં ધોલમાં,

છબીલ—વાહ કમાલ કીધી કરંડીયાની પોલમાં,

અમથાલાલ—(આજ) ઘાલી મેં ધુળ ધોળા વાળમાંરે—કાળી૦

ઢબુ—સંતાડી સોડમાં, આ દમડીકાં જોડમાં,

છબીલ—સાન ભાન ભુલ્યાં ઇશ્કની ઘોડદોડમાં,

અમથાલાલ—(તારૂ) ડાચું ઓ દમડી દેખાડમાંરે—કાળી૦

૧૩]

રમણ—રસીક રસીલી સાથમાં રસ બસ હૈયાં થાય,

વિમુ—આશ તરંગે ઉછળતું, જોબન ઝોલાં ખાય,
રસ ભીના રસરાજ, દીધાં દીલડાં હો,
પાછાં ન ઠેલશો.
મીઠા મોંઘા મહેમાન, માયા બાંધી
વિસારી ન મેલશો.

રમણ—આવીને ઉભો અતિથી હો આંગણે,
બંધાયા હૈયાં સલુણી સ્નેહ તાંતણે,

વિમુ—બંધાઇ બંધનમાં રસીયા રંગે કેમ ખેલશો—
હૈયાં ભ્રમર સમ નરના કઠોર હોય,

રમણ—ચોરી દીલ સરજોરી કરવી કઠોર હોય

વિમુ—છોડો છોડો, મારો પાલવ મર્યાદા ન મેલશો—
—રસભીના૦

[૧૪]

બકુલ—મારી છેડ ન કરશો રસીયા,
હું તો રહી ગઈ બાળ કુંવારી
પિયુ પિયુ કરતી પોકારૂં તોયે
ન મળતો રસીક વિહારી

છબીલ—છેલ છબીલો લાગું સુંદર, એટીફ્રીકટમાં પહેલો નંબર,
સોળ વરસનો સોહામણો નર, ઘર શોભાવું એવો છું વર,
ડોલાવી દઉં દીલડું તારૂં ઓફર લે સ્વીકારી,
હસતી, રમતી, છો મનગમતી, ડીઅરી થઈ જા તું મારી,

બકુલ—રાત પડે ઘર લેટ ન આવે, મિજાજ જાતાં તરત મનાવે,
નવા નવા નિત લાડ લડાવે, હાજી કહીને હુકમ ઉઠાવે,
સેવક થઈ સાચવતો નિત એ નાજુક તબીયત મારી,

છબીલ—દિલજાનં, ખોયું ભાન, મારી નયનોના બાણ
જખમો કીધાં તે કારી—

[૧૫]

રમણ—

અગમ એ જ્ઞાનની વાતો
વિષારી પંથ પ્રેમીનાં,
પતંગ જ્યોતિ પરે મોહ્યો
અરેરે દેહ બાળી કાં ?
ચંચળ જ્યમ રંગ સંધ્યાના
તરંગો વ્યર્થ આશાના,
ધસે મૃગજળ નિહાળીને
મરે મૃગલી રે પ્યાસી કાં ?
જીવનના જાદૂ એવા છે
વિકારોથી ભરેલા એ,
ઉઠાવીને મુખે માંડી એ
સુરંગી મોહ પ્યાલી કાં !

[૧૬]

હંસા—સુખ વૈભવને સાહ્યબી
મનમાની મહેલાત
આજે એ સહુ સાંભળે
પડે લાત પર લાત
સુખની એક ફળી નહિ આશા
ઘોર નીરાશા
કષ્ટ અહા શાં?
અકલિત ભાગ્ય વીધાતા—સુખ૦
પાણી માગ્યે પય જ્યાં મલતું
અન્ન તણાં ત્યાં સાસાં—સુખ૦

(રા. બંસીધર કુંડલાકર)

અંક બીજો સમાપ્ત.

અંક ત્રીજો.

[૧૭]

વિભુ—તુટતાં દીલના તાર,
હો સાજન! લાગે નિરસ રણકાર,
ખુટતાં ચેતન સાર,
હો સાજન! વ્યર્થ શરીર શણગાર,
જીવન વિણા, વાગે બેએસુરી,
લાગે શુન્ય સંસાર,
બળતા જીવને કેમ ઉગારે
ભાવિના ભણકાર,—

[૧૮]

અમથા,
છબીલ—ઓ લુચ્ચા નટખટ તરકટ છોડી
જાને ઘરની બ્હાર તું,
અમથા—તજી ખટપટ સહુ તું દેને,
છબીલ—કહું તે ઝટ સમજી લેને
નહીં તો ઝાડુ મારશું—લુચ્ચા૦
વકીલ—વીલની રૂયે મીલકત મારી હું સાચો હકદાર,
અમથા—માલ બાપનો સમજી આવ્યો મુરખના સરદાર,
વૈદ્ય—વકીલ ઠરે વારસ તો હું પણ
કરૂં હકનો પોકાર, કારણ કે બેકાર છું
અમથા—લગ્ન હજી કરવા છે બીજા,
નથી થયો નાપાસ,
વૈદ્ય—સન્નીપાતના છે આ ચાળા,
ડાઠડી બાંધો ખાસ.
છબીલ—સાજનીયા થઇ ચાલો સર્વે,
માંડવડા મોઝાર,
બુઢાની ચોરી બાંધશું—ઓ૦

[૧૯]

રમણ—

પુરૂષ સ્વચ્છંદી થઈ ફરે
સેવે ભલે પરનાર
નારીના દુર્ભાગ્યમાં
લખી ક્ષમા ન લગાર
સાર જીવનમાં નાહીં
અરેરે દાંભિક જગ વ્યવહાર
આશ્રય વિણ આથડતી આજે
પતિતા બની લાચાર—અરેરે૦
ન્યાય નિતિ વિસારી દુનિયા
કરતી અત્યાચાર
નિષ્ઠુર જગ મર્યાદ પ્રજાળે
અબળાનો અવતાર—અરેરે૦

